

Journal of
NATURAL SCIENCE

<http://natscience.jspi.uz>

№5/3(2021)

biology chemistry geography

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIV VA O‘RTA MAXSUS TA‘LIM VAZIRLIGI**

**ABDULLA QODIRIY NOMIDAGI
JIZZAX DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI
TABIIY FANLAR FAKULTETI**

dotsenti, kimyo fanlari nomzodi

DAMINOV G‘ULOM NAZIRQULOVICH

tavalludining 60 yilligiga bag‘ishlangan

onlayn konferensiya materiallari

Jizzax-2021

<u>ТАХРИР ҲАЙЪАТИ</u>	<u>ТАҲРИРИЯТ АЪЗОЛАРИ</u>
<p>Бош муҳаррир – У.О.Худанов т.ф.н., доц.</p> <p>Бош муҳаррир ёрдамчиси-Д.К.Мурадова, PhD, доц.</p> <p>Масъул котиб- Д.К.Мурадова</p>	<ol style="list-style-type: none">1. Худанов У.О. – ЖДПИ Табиий фанлар факултети декани, т.ф.н., доц.2. Шылова О.А.-д.х.н., профессор Института химии силикатов им. И.В. Гребенщикова Российской академии наук (ИХС РАН)3. Маркевич М.И.-ф.ф.д. проф Беларусия ФА4. Elbert de Josselin de Jong- профессор, Niderlandiya5. Кодиров Т- ТТЕСИ к.ф.д, профессор6. Абдурахмонов Э – СамДУ к.ф.д., профессор7. Сманова З.А,-ЎзМУ к.ф.д., профессор8. Султонов М-ЖДПИ к.ф.д,доц9. Яхшиева З- ЖДПИ к.ф.д, проф.в.б.10. Рахмонкулов У- ЖДПИ б.ф.д., проф.11. Мавлонов Х- ЖДПИ б.ф.д.,проф12. Муродов К-СамДУ к.ф.н., доц.13. Абдурахмонов Ғ- ЎзМУ фалсафа фанлари доктори (кимё бўйича) (PhD), доц14. Хакимов К – ЖДПИ г.ф.н., доц.15. Азимова Д- ЖДПИ фалсафа фанлари доктори (биология бўйича) (PhD), доц16. Юнусова Зебо – ЖДПИ к.ф.н., доц.17. Гудалов М- ЖДПИ фалсафа фанлари доктори (география фанлари бўйича) (PhD)18. Мухаммедов О- ЖДПИ г.ф.н., доц19. Хамраева Н- ЖДПИ фалсафа фанлари доктори (биология фанлари бўйича) (PhD)20. Рашидова К- ЖДПИ фалсафа фанлари доктори (кимё бўйича) (PhD), доц21. Мурадова Д- ЖДПИ фалсафа фанлари доктори (кимё фанлари бўйича) (PhD), доц22. Инатова М- ЖДПИ фалсафа фанлари доктори (кимё фанлари бўйича) (PhD)
<p>Муассис-Жиззах давлат педагогика институти</p>	
<p>Журнал 4 марта чиқарилади (хар чоракда)</p>	
<p>Журналда чоп этилган маълумотлар аниқлиги ва тўғрилиги учун муаллифлар масъул</p>	
<p>Журналдан кўчириб босилганда манбаа аниқ кўрсатилиши шарт</p>	

Жиззах давлат педагогика институти Табиий фанлар факултети

Табиий фанлар-Journal of Natural Science-электрон журнали

[/http://www.natscience.jspi.uz](http://www.natscience.jspi.uz)

KARRAK TURKUMINING (COUSINA CASS) MUHOFAZAGA MOLIK TURLARI

Abduraxmonova Iroda Akmal qizi-talaba

Jizzax davlat pedagogika instituti

Annatotsiya: Qoqio'tdoshlar (Asyeraceae) oilasini Karrak (Cousinia Cass) turkumining muhofaza molik turlarining soni va arealining o'zgarish sabablari, muhofaza choralari haqida ma'lumotlar berilgan. 2016 yilda nashr qilingan o'simliklar qizil kitobiga karrak turlari yoritilgan.

Аннотация: Количество охраняемых видов семейства Караиния (Cousinia Cass) семейства Asyeraceae и причины изменения их ареала, информация о мерах по сохранению. В Красной книге растений, опубликованной в 2016 году, отмечены виды падали.

Annatotsiya: The number of protected species of the family Carainia (Cousinia Cass) of the family Asyeraceae and the reasons for changes in their range, information on conservation measures. The Red Book of Plants, published in 2016, covers species of carrion.

Kalit so'zlar: Cousina allolepsis, Cousinia adenophora, Cousinia butkovi, Cousinia vvedenskyi, Cousinia Platystegia, Cousinia dshisakensis, Cousinia umbilicata, Cousinia Glaphyrocephala, Cousinia candicans, Cousinia pterolepida., Cousinia glabriseta, Cousinia Popov, Cousinia strica, Cousinia dolichophylla, Cousinia haplophylla, Cousinia rhodantha, Cousinia spryginii, Cousinia praestans, maqom, 2016 qizil kitob, areal, muhofaza.

O'zbekiston Respublikasi mustaqillikka erishgach, atrof -muhit, hayvonot va o'simliklar dunyosini muhofaza qilishga alohida e'tibor qaratildi. 1992 yil 9-dekabrda “Tabiatni muhofaza qilish to'g'risida”, 1993-yil 26-dekabrda “o'simliklar dunyosini muhofaza qilish va undan foydalanish to'g'risida”, 1999-yil esa “o'rmon haqidagi” qaror qabul qilindi. Bu qonunlar barcha o'simlik turlarini saqlab qolish, ularni asrab -avaylash va muhofaza qilishda muhim hujjatda hisoblanadi.

1-jadval

Karrak turkum eng katta oi bo'lgan Qoqio'tdoshlar (Asteraceae) oilasiga kiradi.

№	Tarqalgan joyi	Turkumlar soni	Turlar soni
1	Yer sharida	1000	25000
2	MDH davlatlar bo'yicha	425	12100
3	O'zbekistonda	137	606

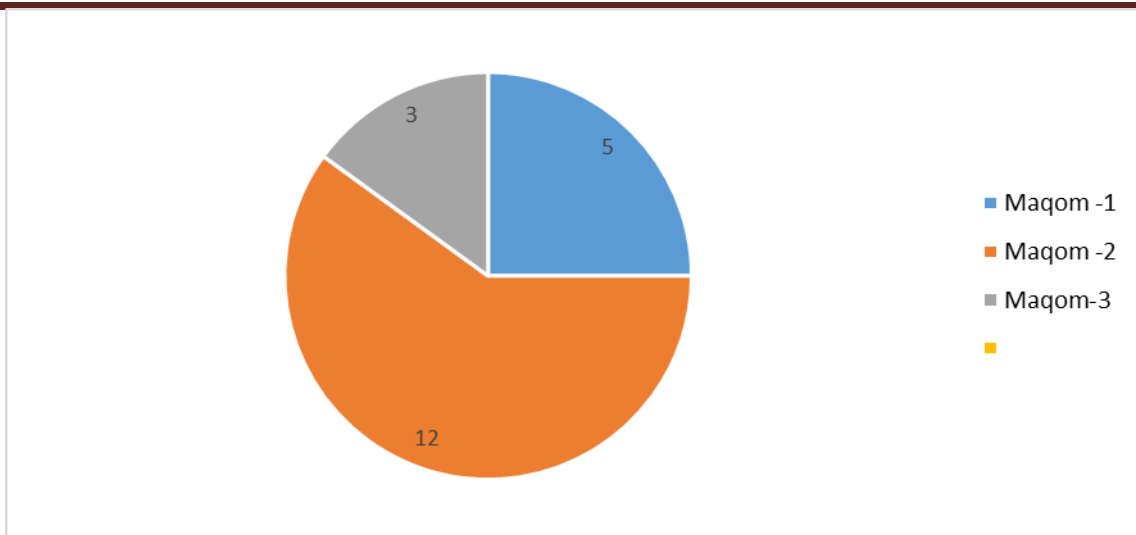
Bu oilaga yer sharida barcha va floristic mintaqalarda o'suvchi 1000ta turkum va 25000 dan ziyod tur kiradi. MDH mamlakatlarida 425 turkim va 12100 ta tur o'sadi. O'zbekistonda 137 turkum va 606 ta tur o'sadi.

Karrak turkumining qizil kitobga kirgan turlari

№	Turlar nomi	Maqomi	Tarqalgan joyi
1	<i>Cousina allolepis Tscherneva et Vved</i>	2	Qashqadaryo viloyati: Xisor tizmasining g'arbiy qismida.
2	<i>Cousinia adenophora juz</i>	2	Dashqadaryo va Samarqnd viloyatlari
3	<i>Cousinia butkovi Tscherneva rt Vved</i>	1	Samarqand va Qashqadaryo viloyati.
4	<i>Cousinia vvedenskiyi Tscherneva</i>	2	Surxondaryo viloyati:Pomir-olaoyda Cho'lbayir
5	<i>Cousinia Platystegia Tscherneva</i>	2	Surxondaryo viloyati : Xisor tizmasining g'arbiy tarmoqlar.
6	<i>Cousinia dshisakensis Kult.</i>	3	Navoiy , Samarqand va Jizzax viloyatlari: Nurota , Turkiston ..
7	<i>Cousinia umbilicata Juz</i>	2	Buxora , Navoiy viloyatlari:
8	<i>Cousinia Glaphyrocephala juz et Tscherneva</i>	1	Surxondaryo Viloyati: Xisor tizmasining Suvsiztog'
9	<i>Cousinia candicans Juz</i>	2	Surxondaryo viloyati: Bobotog'
10	<i>Cousinia pterolepida Kult.</i>	3	Toshkent viloyati: Ugom tizma
11	<i>Cousinia glabriseta Kult.</i>	3	Surxondaryo Viloyati:
12	<i>Cousinia Popov et Tscherneva</i>	1	Navoiy viloyati: Nurota tog'ida
13	<i>Cousinia strica Tscherneva</i>	2	Surxondaryo viloyati:
14	<i>Cousinia dolichophylla Kult</i>	2	Toshkent viloyati: Korjontov , .
15	<i>Cousinia haplophylla Tscherneva</i>	2	Surxandatyo viloyati: Cho'bayir tog'larida tarqalgan.
16	<i>Cousinia haesitabunda Juz.</i>	2	Jizzax, Navoiy viloyatlari:
17	<i>Cousinia camphyloraphis Tscherneva</i>	2	Qashqadaryo viloyati: Qashqadaryo havzasida
18	<i>Cousinia rhodantha Kult</i>	1	Surxondaryo viloyati: Xisor tizmasi
19	<i>Cousinia sprygini Kult</i>	1	Surxondaryo va Qashqadaryo viloyatlari: Xisor tizmasi
20	<i>Cousinia praestans Tscherneva et Vved</i>	2	Qashqadaryo viloyati: Qashqadaryo suv havzasida

Karrak turkumiga 30 ta tur kiradi. Shularning 20 ta O'zbekiston Respublikasining qizil kitobiga kiritilgan. 66.6% qizi kitobga kiritilgan, 33.3% kiritilmagan. 20 ta tur qizil kitobga kiritilgan turlarning 1- maqomga 5 tasi(25%) , 2- maqomga 12 tasi (60%), 3- maqomga 3 tasi (15%) kiritilgan.

Karrak turkumining qizil kitobga kiritilgan turlarining maqom bo'yicha diagrammadagi ko'rinishi .

Karrak turlarini geografik tarqalishlarini xaritada ham ko'rishimiz mumkin.

1) *Cousnia allolepis Tschcerneva* – Xisor tizmasining janubiy qismida juda kamyob endemik o'simlik. Soni tabiatda juda kam tarqalgan. O'simlik soni va arealining o'zgarish sabablari haqida aniq ma'lumot yo'q. Muhofaza choralari: Xisor davlat qo'riqxonasida muhoza qilinadi. Manba [321, 324,325,327] F.O'.Hasanov.

2) *Cousinia adenophora* Juz. - Zarafshonning g'arbiy qismidagi juda endemik o'simlik. Tojikistonda ham uchraydi. Soni tabiiy holda kam uchraydi. O'simlik soni va arealining o'zgarish sabablari haqida aniq ma'lumot yo'q. Muhofaza choralari : Maxsus Muhofaza choralari ishlab chiqilmagan. Manba [321,324,327] F.O'.
Hasanov

3) *Cousinia butkovi* Tscherneva et vved. - Zarafshon tizmasida kamyob tur. Soni tabiatda juda kam uchraydi. O'simlik soni va o'zgarish sabablari: chorva mollaring haddan tashqari ko'p boqilishi va xashak uchun o'rib olinishi sabab bo'lmoqda. Muhofaza choralari: Kitob Davlat qo'riqxonasida muhofaza qilinadi.

4) *Cousineia vedenskyi* Tscherneva – Xisor tizmasining Janubiy -g'arbiy tarmoqlarining endemik o'simligi. Soni tabiatda juda kam tarqalgan. O'simlik soni va arealining o'zgarish sabablari: Faqat o'ziga xos tuproqda moslashganligi uning qisqarishiga sabab bo'lgan. Muhofaza choralari ishlab chiqilmagan.

5) *Cousinia planystegia* Tscherneva – O‘zbekistonning janubidagi juda kamyob endemic tur. Soni tabiatda juda kam uchraydi. O‘simlik soni va areal o‘zgarishi aniqlanmagan. Maxsus muhofaza choralari ishlab chiqilmagan.

Xulosa qilib aytganda, Qoqio‘tdoshlar (asteraceae) iolasi vakillarni chorva mollari tomonidan iste‘mol qilingani, o‘rib olingani, o‘zining muhitiga mos tuoroq yo‘qligi sababli turlar soni kamayib ketmoqdan. agar insonlar tabiatdan oqilana foydalanmasa tabiat insondan albatta o‘chini oladi. Suning uchun o‘simliklardan oqilona foydalanib, ularning turini saqlashimiz kerak. Muhofazaga molik , soni kamayib boryotgan turlarni aniqlab, maxsus muhofaza choralarini bir qancha choralarini ko‘rish lozim:

- qo‘riqxonalar tashkil qilish;
- maxsus muhofaza choralarini ishlab chiqish;
- yangi yerlarni o‘zlashtirishni kamaytirish;
- O‘rmonlarni ko‘paytirish;
- qizil kitobga kirgan, soni kamayib borgan o‘simlik turlarini tanishtirib, uzilgan o‘simlik uchun maxsus choralar ko‘rish;
- qizil kitobga kirgan o‘simliklar tarqalgan hududlarni muhofazaga olish;

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Pratorov , Nabiyeu " O‘zbekiston yuksak o‘simliklarining zamonaviy tizimi" Toshkent 2007.
2. O‘zbekiston Respublikasi qizil kitobi. Toshkent. 2016.
3. Qosimov, M. Nabiyeu " Botanikadan qisqacha izohli lug‘ati" Toshkent. 1990.
4. G. Tursunbayeva, Sh. Komilova " Botanika asoslari" toshkent. 2009.
- 5.. <http://www. Google. Earth>
6. <http://www. Flora finder com>
7. <http://. www. Wikipedia. org>